

Кисляков В. П.,

канд. фісоф. наук, професор, Національний університет
кораблебудування ім. адмірала Макарова, м. Миколаїв, Україна
volodymyr.kyslyakov@nuos.edu.ua

Дрожанова О. М.,

канд. соц. наук, доцент, Національний університет
кораблебудування ім. адмірала Макарова, м. Миколаїв, Україна
sana71@mail.ru

Ступак О. П.,

Національний університет кораблебудування
ім. адмірала Макарова, м. Миколаїв, Україна
olga.stupak@nuos.edu.ua

ФІЛОСОФІЯ МІШЕЛЯ ФУКО: НА ШЛЯХУ ДО «БЕЗСУБ'ЄКТНОЇ» ЕПІСТЕМОЛОГІЇ

Методологічна проблематика суб'єктивності є однією з найважливіших в сучасному соціальному і гуманітарному знанні. Звернення до філософської спадщини видатного французького мислителя Мішеля Фуко дозволяє дослідити питання генезису сучасних тлумачень суб'єкта, суб'єктивності, свідомості як базисних концептів неklasичної філософії. Стаття ставить за мету розглянути філософський та методологічний смисл ранніх праць Мішеля Фуко, розкрити проблему глибинних передумов мислення і знання, виявити роль Фуко у підготовці неklasичного тлумачення суб'єктивності. У статті визначено основні положення епістемології Мішеля Фуко, виявлено особливості його полідисциплінарного аналізу, спрямованість критичної аналітики мислителя. Показано, що Фуко визначив спрямованість неklasичного епістемологічного дискурсу і створив концептуальні засади розуміння змін культурної та соціальної реальності кінця ХХ століття.

Ключові слова: суб'єкт; епістема; дискурс; археологія знання.

Постановка проблеми. Методологічна проблематика суб'єктивності є однією з найважливіших у сучасному соціальному і гуманітарному знанні. Звернення до філософської спадщини видатного французького мислителя Мішеля Фуко дозволяє дослідити питання генезису сучасних тлумачень суб'єкта, суб'єктивності, свідомості як базисних концептів неklasичної філософії.

Аналіз досліджень і публікацій. І сьогодні тривають дискусії про головні теми творчості Фуко, суть його задумів і навіть місце його доробків у різних течіях філософії ХХ століття. До цього питання звертаються дослідники Н. С. Автономова, В. П. Візгін, Д. Б. Голобородько, А. С. Колесніков, С. В. Табачнікова, С. С. Хоружій, В. І. Ярошовець та ін. [1; 4; 5; 9; 10; 14; 15]. У самій французькій філософії (Ж. Дерріда, Ж. Бодрійяр, Ж. Дельоз) різняться думки та оцінки майже кожного фрагмента творчої спадщини Фуко [3; 7; 8]. Ми поділяємо думку відомої дослідниці французької філософії Н. С. Автоомової, що перші праці, з якими Фуко заявив про себе у філософії, вимагають перечитання і переосмислення [1, с. 91].

Мета статті – розглянути філософський та методологічний смисл ранніх праць Мішеля Фуко, розкрити проблему глибинних передумов мислення і знання, виявити роль Фуко в підготовці неklasичного тлумачення суб'єктивності.

Виклад основного матеріалу. Ж. Дельоз влучно охрестив мислення Фуко «романтичним позитивізмом», – ця парадоксальна формула, незважаючи на її зовнішню розпливчатість, достатньо точно передає специфічні риси світогляду Фуко. «Суть справи, – писав Дельоз, – не тільки в тому, щоб подолати дуалізм поезії та науки, який ще притаманний творчості Башляра, так само як і не в знаходженні засобів наукового підходу до літературних текстів, – вона в тому, щоб відкрити й охопити невідомі сфери, де літературна форма, наукова теорема, повсякденна фраза, шизофренічна нісенітниця і т. ін. – без підгонки, редукції або мовного зрівнювання – однаково є висловами» [7, с. 45]. Звичайно, серйозних підстав зараховувати Фуко до позитивістської традиції немає. Незважаючи на те, що ідеї Фуко та ідеї лінгвістичної філософії деколи звучать в унісон, Фуко, що розвиває раціоналістичні схеми аналізу культурних, наукових та мовних феноменів, так само як і його концепція наукового знання, різко суперечать підкреслено емпіричному духу неопозитивістської філософії мови. Традиція, якою зумовлене мислення Фуко, – це традиція французької неорационалістичної епістемології.

Прагнучи протистояти еволюціоністським концепціям розвитку знання, Мішель Фуко продовжив основні теми, розроблені О. Койре, Г. Башляром і Ж. Кангійемом. Він намагався, і безуспішно, знайти

шлях подолання властивого їм психологізму. Цей шлях привів його, проте, до абсолютизації формально-апріорних (хоча і в новому – історичному розумінні) умов розвитку наукового знання. На нашу думку, в мисленні М. Фуко досягає кульмінації еволюція традицій неорационалізму епістемологічної школи, що сформував основний напрям розвитку французької філософії науки ХХ ст. [6, с. 107–115; 190–201]. У поглядах Фуко нерідко вбачають також прояв структуралізму, хоча сам він заперечував свою належність до цієї течії. Фуко цікавлять історичні механізми розвитку культури, її обумовленість функціонуванням несвідомих знакових систем. Його праці «Слова і речі. Археологія гуманітарних наук», «Археологія знання», «Наглядати та карати», «Божевілля і культура: історія божевілля в епоху класицизму» є спробами синтетичного, багатопланового аналізу культурних утворень та культурного процесу, однією з найважливіших складових якого виявляється розвиток наукового пізнання.

Одним із головних завдань М. Фуко був пошук єдиної концептуальної основи для історико-наукового та історико-культурного дослідження. Ця проблема розкривалася ним на різних етапах філософської діяльності по-різному. В «Історії божевілля» це дослідження відбувається на феноменологічному рівні досвіду переживання, у «Словах і речах» його місце займають уже незалежні від свідомості стійкі структури – епістемі. А вже в «Археології знання» у повній мірі викристалізовується остаточна відповідь Фуко на поставлене питання: царинною порівняння різних культурних продуктів є сфера дискурсу, мови.

Для Фуко є очевидною історична зумовленість пізнання, метою його досліджень стає глибший, як він вважає, шар цього процесу. У концепції Фуко дослідження історії, зокрема історії науки і культури, постає «критичним за самим своїм задумом, оскільки воно вчить позбуватися всіх пропонованих сучасним мисленням некритичних стереотипів думки, мови, дії. Історичне дослідження... підриває егоцентризм людини кожної конкретно-історичної епохи, показуючи можливість і неминучість також і інших способів соціального, життя, інших настанов, цінностей, ідеалів» [1, с. 98].

Гастон Башляр говорив про необхідність «піддати психоаналізу» механізми об'єктивного пізнання, виявити неусвідомлювані умови його функціонування [2, с. 203]. Фуко продовжує роботу з виявлення універсальних передумов знання, глибинних установок мислення, що є, з його точки зору, умовами самої можливості існування знання. Дослідження Башляра і певною мірою Кангійема, що підготували ґрунт для розробленої Фуко «археології знання», залишалися у межах психологічного підходу до проблем еволюції пізнання. Мішель Фуко виявив можливість подолання такого підходу, спираючись на структуралістську аналітику, яка у своєму прагненні до перетворення гуманітарного знання за типом природничих наук ішла до виключення суб'єктивного аспекту з опису людської діяльності.

Якщо неорационалістична традиція до Фуко розвивалася на матеріалі природознавства, осмислення

історії та методології якого залишалося найважливішим стимулом неорационалістичної філософії науки, то структуралістська концепція наукового знання, представлена в працях Фуко, спирається перш за все на «науки про людину».

У роботі «Слова і речі» він робить спробу виявити історичні універсальні форми несвідомої зумовленості знання, виявити умови можливості знання в їх залежності від історичного соціокультурного ґрунту. Рішення цього завдання можливе, згідно з Фуко, на основі спеціальної методології, яка аналогічна методу археолога, що виявляє під культурними шарами знаки давно вже неіснуючих цивілізацій.

«Археологія знання» задумана ним як теоретична, формальна (в якомусь сенсі трансцендентальна) аналітика історії ідей. За Фуко, предметом «археології знання» є об'єкти, речі поза їхнім контекстом, свого роду «мовчазні монументи» [11, с. 101]. Якщо герменевтичні науки досліджували те, що люди говорять, то Фуко зосереджується на вивченні дискурсу як практики. Для Фуко дискурс – це перш за все певне встановлення, що зумовлює режим існування об'єктів. Отже, завдання полягає не в тому, щоб розглядати дискурси як сукупності знаків, а щоб розглядати їх як практики, які систематично утворюють об'єкти, про які вони говорять. Фуко запропонував особливий метод дослідження дискурсивних практик. Він складається з двох взаємопов'язаних дослідницьких прийомів. Перший – деконструкція дискурсу на складові його компоненти. Цей прийом дозволяє ретельно описати окремі культурні практики або знання, усунувши вплив суб'єктивного, людського чинника, який міг у них потенційно бути присутній. У результаті дослідник повинен прагнути того, щоб визначити правила утворення конкретного дискурсу в певний історичний час. Так, наприклад, може йтися про правила утворення понять у конкретній галузі знання. Ці правила утворення понять існують не тільки в свідомості конкретних індивідів, але самі по собі. При цьому Фуко особливо підкреслює, що «археологія знання» радикально протилежна історії ідей, виділяючи при цьому чотири принципи: 1) археологія знання не має справи з думками, уявленнями, образами, а досліджує дискурси, не є інтерпретативною теорією, тобто не намагається знайти інший, прихований смисл; 2) археологія знання не прагне того, щоб виявити генезис дискурсу, її мета полягає у визначенні специфічності конкретного дискурсу; 3) археологію знання не цікавлять оригінальні твори конкретних письменників і художників, її задача – виявити типові правила, що використовуються в творах письменників, художників, учених; 4) нарешті, археологія знання прагне до систематичного опису дискурсивного об'єкта.

Друга складова методу Фуко – рух конкретних дискурсів до узагальненої епістемі, під якою розуміється загальна, характерна для конкретного історичного періоду система мислення, наукового теоретизування. Аналізуючи історію формування трьох дисциплін (біології, політичної економії та мовознавства) впродовж трьох історичних періодів, що відповідають епохам Ренесансу, класики (ХVI–ХVIII ст.) і сучасності (ХIX–ХХ ст.), Фуко виділяє три поля мислення,

які відповідають кожному із цих історичних періодів, три епістеми – комплекси формальних умов, що реалізуються на рівні мови й визначають можливості розвитку знання незалежно від конкретних особливостей його предмета. Мова йде про апіорні (в новому, не кантівському сенсі) умови пізнання, по суті «історичних *apriori*», епох, що чергуються відповідно до змін [13, с. 187]. Фундаментальну межу, що відрізняє одну епістему від інших, Фуко бачить в історично визначеному типі співвідношення знаків і речей, що позначаються ними, означуваних та означальних.

Для ренесансної епістеми цей тип будується на основі подібності, яка і стає принципом організації знання. У цю епоху, пише Фуко, речі «приховують і виражають свою таємницю в мові», а слова «постають як речі, які необхідно розшифрувати» [13, с. 139]. Значення виявляється в цю епоху обмеженим сферою подібності, але при цьому знання є повністю взаємопов'язаною системою, і кожна аналогія має базуватися на всьому світовому цілому.

Епістема класики пориває з природним відношенням між знанням і річчю; вона спирається на штучні знаки. Принципом знання стає не подібність, а ототожнення і розрізнення, а між знаком та річчю постає поняття. Опора на штучні знаки й обумовлює можливість розчленовування складного на прості частини, систематизації цих частин, виведення з простого складного. В епоху класики, згідно з Фуко, відношення знака і речі, мови й реальності опосередковані мисленням та уявленням, через що з'являється можливість виявлення будови, порядку навіть у нескінченній безлічі речей, і в результаті виникають такі дисципліни, як природна історія, аналіз багатства й загальна граматики. Однорідність «простору уявлення», в якому існують ці науки, приводить до однотипності в їх структурній організації.

Епістема сучасності, що виникає на початку XIX в., характеризується новими рисами. Реальність мислиться тут вже не за допомогою просторової впорядкованості, а як така, що розгортається у часі. На зміну порядку приходять історія, із цією зміною будови розумового поля пов'язане виникнення власне біології, політичної економії та мовознавства в сучасному їх розумінні. Мислення в цю епоху вже не сприймає передумови знання як даність, а намагається виявити їх структуру, ставлячи питання про можливість досвіду і розробляючи метафізику таких категорій, як «праця», «життя», «мова», що в результаті веде до формування образу людини, який поєднує в собі суб'єкт і об'єкт знання. Звідси природно впливає думка про минулість, історичність цього образу, «смерті людини», яка повинна буде згідно з Фуко зникнути «як малюнок на піску» зі зміною будови сучасної епістеми [13, с. 403].

Думка про «смерть людини» стала об'єктом різкої критики з боку представників антропологічних філософських концепцій. Утім багато в чому критики Фуко перебільшували. Звичайно, він передбачав не близьку загибель людини як соціально-природного феномена, а неминучість зміни модусу її розуміння, підкреслював історичність уявлень про людину, особливість постановки проблеми людини в різні періоди історії культури.

Робота «Слова і речі», в якій була поставлена й розроблена низка питань щодо умов функціонування та розвитку наукових уявлень і підсумковою думкою якої є ідея зміни епістемічних полів, залишала відкритими питання, пов'язані з причинами зміни епістеми, механізмами їх трансформації. Відмовившись шукати ці причини в зовнішніх чинниках, Фуко зустрівся із серйозною трудностю, яка так і залишилася неподоланою. Крім того, концепція епістеми мала на увазі й існування цілого ряду інших питань, на які не давала відповіді робота «Слова і речі»: як можливе зіставлення форм знання, що існують у різних епістемічних просторах, на що спирається право дослідника, мислення якого функціонує всередині сучасної епістеми, робити хоча б припущення про свідомо історичний лад передумов мислення? З прагнення відповіді хоч би частково на ці питання, що ясно усвідомлювані самим Фуко, народилася наступна його книга «Археологія знання». Метою цієї роботи, жанр якої багато в чому відрізняється від «Слів і речей», є, за визнанням Фуко, осмислення пройденого шляху. І пов'язане це осмислення з конкретним аналізом методології історії ідей, створенням теорії історії науки, виявленням максимально глибоких обумовленостей знання й мислення. Мова в цьому випадку йде вже не про рівень «знак–означуване», а про дознаковий рівень культурних передумов мислення, виявити який можливо на основі аналізу сфери мови, емпіричного шару мови.

За Фуко, археологія знання нетотожна аналізу мови. «Питання, яким задається аналіз мови, що стосується будь-якого факту мови, таке: за якими правилами може бути побудований такий-то вираз? Опис мовних подій ставить зовсім інше питання: як сталося, що виник такий вираз і не де-небудь, а там, де він виник» [11, с. 29]. Її метою не є і відтворення системи мислення. «... Систему мислення можна відтворити виходячи з ансамблю мови. Але при цьому даний ансамбль трактується таким чином, що за власне словами намагаються виявити інтенції суб'єкта, який говорить, його свідомої діяльності, те, що він хотів сказати, або ж прагнуть виявити несвідому гру, яку він змушений вести всупереч самому собі... в будь-якому випадку ми маємо справу з відтворенням іншої мови, виявленням німого, невичерпного слова, яке зсередини оживлює голос, який чуємо» [11, с. 29]. «Аналіз мислення, – продовжує Фуко, – завжди алегоричний по відношенню до використовуваної мисленням мови. Аналіз мовного поля орієнтований зовсім інакше; він має справу з пізнанням виразу в безпосередності та одиничності його події, визначенням умов його існування, максимально чіткою фіксацією його меж, установленням його кореляцій з іншими, можливо пов'язаними з ними виразами, демонстрацією інших форм виразу, що виключаються ним» [11, с. 30]. Відштовхуючись від вирішення як лінгвістичних завдань, так і завдань змістовної логіко-історичної реконструкції форм мислення, археологія знання бачить свою мету в тому, «щоб трактувати мову не як ансамблі знаків, ... а як практики, які систематично формують самі об'єкти, про які в них йдеться. ... Звичайно, мова є знаковими фактами, але

вона є щось більше, ніж використання знаків для позначення речей. І саме це більше і робить її такою, що не зводиться до слова й мови. Його-то (це «більше») і потрібно виявити та описати» [11, с. 50]. Наведені фрагменти дають деяке уявлення про метод Фуко. Він буде свій аналіз шляхом показу того, чим те або інше досліджуване явище (скажімо, мова або мовна подія) не є, прагнучи, щоб свідомість читача сама відкрила суть звільненої від безпосередніх і зовнішніх взаємозв'язків мовної події. Тим самим, на думку Фуко, можна розвідати відношення висловів (мовної події) до інших упорядкованостей. Згідно з Фуко, явища вищих рівнів єдності (наприклад, наука) в результаті виявляються похідними від мовних (дискурсивних) формацій, утворених у свою чергу мовними подіями.

Пройшовши такі етапи аналізу, як утворення об'єктів (що виявляються, за Фуко, між словами і речами, що позначають і позначаються), утворення висловів, утворення понять, нарешті утворення стратегій дослідження, Фуко підходить до проблеми цілісності мовної формації. Принципом цієї цілісності стає у нього причетність окремої мовної формації до ієрархії формацій, у якій принципи впорядкованості нижчих рівнів визначаються вищими рівнями, а ті, у свою чергу, залежні від нижчих. На етапі системи формацій стає можливим опис закономірностей трансформації мовних практик.

Закономірності мовних формацій як апріорних форм, що забезпечують можливість існування мовних подій (висловів), виявляються у Фуко такими, що належать до іншої сфери, ніж апріорі логічних думок. У полі історичних *апріорі* вислови одночасно виявляються як мовними подіями, так і речами, утво-

рюючи так званий «архів» – відповідну рівню історичної свідомості систему передумов буття об'єктів знання й власне знання. «Архів» якої-небудь епохи не може бути повністю описаний, оскільки він не дає можливості поглянути на нього історично; будь-який спостерігач сам виявляється зв'язаним окреслюваною «архівом» системою правил. Обмежуючи коло нашої можливої мовної практики, «архів» є постулатом якихось принципів меж досяжності, можливостей пізнання і виразу в цій історико-культурній ситуації.

Згідно з Фуко, «архів» позбавляє людину ілюзії безперервності й самототожності, вводячи уявлення про переривчастість і різномірність історичного часу, веде до необхідності відмови в теорії історії ідей від застосування як поняття емпіричного, так і трансцендентального суб'єкта знання, що покоїлося на ідеї трансцендентальної єдності самосвідомості.

У фокусі інтересів всіх досліджень Фуко завжди перебуває проблема суб'єкта, але завдання постає в тому, щоб створити історію різних модусів, через які людські істоти стають у нашій культурі суб'єктами [9, с. 86]. Отже, критична аналітика Фуко спрямована на трансформацію модерного розуміння суб'єкта, вибудовуючи альтернативу традиційному гуманізму.

Висновки. Отже, сама безсуб'єктна епістемологія Мішеля Фуко може бути зрозуміла як одна з перспектив осягнення історії, пошуку «відповіді на запитання: що це взагалі означає – бути в історії? В якій історії – історії як пам'яті, історії як тексту, історії, яка перетворюється в архів?» [1, с. 135]. Нагальність цих питань для нашого часу є очевидною. Саме з цього може розпочатися власний діалог сучасної української філософії з філософською концепцією Мішеля Фуко.

ЛІТЕРАТУРА

1. Автономова Н. С. Познание и перевод. Опыт философии языка [Текст] / Н. С. Автономова. – М. : РОССПЭН, 2008. – 704 с.
2. Башляр Гастон. Новый рационализм [Текст] / Г. Башляр ; [Пер. с фр.; предисл. и общ. ред. А. Ф. Зотова]. – М. : Прогресс, 1987. – 376 с.
3. Бодрийяр Жан. Забыть Фуко [Текст] / Ж. Бодрийяр ; [Пер. с фр. Д. Калугина]. – СПб. : Владимир Даль, 2000. – 91 с.
4. Визгин В. П. Мишель Фуко – теоретик цивилизации знания [Текст] / В. П. Визгин // Вопросы философии. – 1995. – № 4. – С. 116–126.
5. Голобородько Денис Борисович. Концепции разума в современной французской философии. М. Фуко и Ж. Деррида [Текст] / Д. Б. Голобородько. – М. : ИФ РАН, 2011. – 177 с.
6. Декомб Винсент. Современная французская философия [Текст] / В. Декомб ; [Пер. с фр. М. М. Федоровой]. – М. : Весь Мир, 2000. – 344 с.
7. Делёз Жиль. Фуко [Текст] / Ж. Делёз ; [Пер. с фр. Е. В. Семина; вступ. статья И. П. Ильина]. – М. : Изд-во гум. лит-ры, 1998. – 172 с.
8. Деррида Жак Письмо и различие [Текст] / Ж. Деррида ; [Пер. с фр. под ред. В. Лапицкого]. – СПб. : Акад. проект, 2000. – 428 с.
9. Колесников А. С. Формы субъективности в философской культуре XX века [Текст] / А. С. Колесников, С. Н. Ставцев. – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2000. – 112 с.
10. Табачникова С. Мишель Фуко: историк настоящего [Текст] // Фуко М. Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности (послесловие). – М. : Касталь, 1996. – С. 396–443.
11. Фуко Мишель. Археология знания [Текст] / М. Фуко ; [Пер. з фр. В. Шовкуна, ред. М. Москаленко]. – К. : Основи, 2003. – 325 с.
12. Фуко Мишель. Наглядати й карати: народження в'язниці [Текст] / М. Фуко ; [Пер. з фр. П. Тарашука]. – К. : Основи, 1998. – 273 с.
13. Фуко Мишель. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук [Текст] / М. Фуко ; [Пер. с фр. В. П. Визгина, Н. С. Автономовой; вступ. статья Н. С. Автономовой]. – СПб. : А-сэд, 1994. – 406 с.
14. Хоружий Сергей Сергеевич. Последний проект Фуко. Практики себя и духовные практики [Текст] / С. С. Хоружий. Фонарь Диогена. Критическая ретроспектива европейской антропологии. – М. : Ин-т философии, теологии и истории св. Фомы, 2010. – С. 562–670.
15. Ярошевец Володимир Іванович. Історія філософії : від структуралізму до постмодернізму [Текст] / В. І. Ярошевец. – К. : Київський університет, 2008. – 263 с.

В. П. Кисляков, О. Н. Дрожанова, О. П. Ступак,
НУК ім. адм. Макарова, г. Николаев, Україна

ФИЛОСОФИЯ МИШЕЛЯ ФУКО: НА ПУТИ К «БЕССУБЪЕКТНОЙ» ЭПИСТЕМОЛОГИИ

Методологическая проблематика субъективности является одной из важнейших в современном социальном и гуманитарном знании. Обращение к философскому наследию выдающегося французского мыслителя Мишеля Фуко позволяет исследовать вопросы генезиса современных толкований субъекта, субъективности, сознания как базисных концептов неклассической философии. Цель статьи – рассмотреть философский и методологический смысл ранних работ Мишеля Фуко, раскрыть проблему глубинных предпосылок мышления и знания, выявить роль Фуко в подготовке неклассического толкования субъективности. В статье определены основные положения эпистемологии Мишеля Фуко, выявлены особенности его полидисциплинарного анализа, направленность критической аналитики мыслителя. Показано, что Фуко определил направленность неклассического эпистемологического дискурса и создал концептуальные основы понимания изменений культурной и социальной реальности конца XX века.

Ключевые слова: субъект; эпистема; дискурс; археология знания.

V. P. Kyslyakov, O. M. Drozhanova, O. P. Stupak,
Admiral Makarov National University of Shipbuilding, Mykolaiv, Ukraine

PHILOSOPHY OF MICHEL FOUCAULT: TOWARDS A «SUBJECTLESS» EPISTEMOLOGY

The methodological problematic of subjectivity is one of the most important in the modern humanities. Appeal to the philosophical legacy of prominent French philosopher Michel Foucault allows to explore the question of the genesis of modern interpretations of the subject, subjectivity, consciousness as basic concepts of non-classical philosophy. The purpose of the article is to consider the philosophical and methodological sense of early works of Michel Foucault, to consider the problem of deep prerequisites of thinking and knowledge, to identify the role of Foucault in the preparation of non-classical interpretation of subjectivity. The consideration of philosophical and methodological ideas, constituting the essence of the epistemological concept of Michel Foucault, relies on critical-analytical method. The main theses of the epistemology of Michel Foucault are defined, the peculiarity of his disciplinary analysis is exposed, the directionality of critical analytics is shown. The role of the philosophical legacy of Foucault in the genesis of modern interpretations of subject, consciousness, subjectivity as basic concepts of non-classical philosophy is investigated. It is shown, that Foucault has prepared a deep rethinking of transcendental intentions of modern rationality; he has created the conceptual principles of understanding of cultural and social realities' changes of the late twentieth century and has determined the direction of non-classical epistemological discourse, which is alternative to traditional humanism. The results can be used in the educational process in the course «Philosophy», «Philosophical problems of scientific knowledge», «Philosophical anthropology», as well as for further research of problems of philosophy and methodology of scientific knowledge.

Key words: subject; episteme; discourse; archeology of knowledge.

Рецензенти: Лозко Г. С., д-р філос. наук, професор;
Марченко О. В., д-р філос. наук, професор.

© Кисляков В. П., Дрожанова О. М.,
Ступак О. П., 2015

Дата надходження статті до редколегії 11.03.2015 р.